

РОДОВО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ ЗА ИНТЕГРАЦИЈА НА ЛИЦА СО ХЕНДИКЕП ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ВО ОПШТИНА АЕРОДРОМ, СКОПЈЕ

Автори:

Елена Кочоска, Јулијана Климоска Андонов

Партнерска организација:

Полио Плус – движење против хендикеп

Ментори:

Др. Марија Ристеска

М-р **Емил Шурков**

М-р **Ристе Јуруковски**

Чувар(к)и на јавно кесе за родово одговорен буџет е активност која се спроведува во рамките на проектот „Промоција на родово одговорни политики во Југоисточна Европа и Република Молдавија (2013-2016)“, на UN Women финансиран од Австриската развојна агенција и Швајцарската агенција за соработка и развој. Активноста ја спроведува Центарот за истражување и креирање политики Консалтинг – ЦИКП Консалтинг ДОО Скопје и партнерските организации.

РОДОВО ОДГОВОРНО БУЏЕТИРАЊЕ ЗА ИНТЕГРАЦИЈА НА ЛИЦА СО ХЕНДИКЕП ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ВО ОПШТИНА АЕРОДРОМ, СКОПЈЕ

Автори:

Елена Кочоска, Јулијана Климоска Андонов

Партнерска организација:

Полио Плус – движење против хендикеп

Ментори:

Др. Марија Ристеска

М-р **Емил Шурков**

М-р **Ристе Јуруковски**

“Содржината на оваа публикација е одговорност на „Полио Плус – движење против хендикеп“ и таа во никој случај не ги одразува ставовите на UN Women, Австриската развојна агенција, Швајцарската агенција за соработка и развој, и ЦИКП Консалтинг ДОО”

Содржина

1. Вовед	4
2. Цел и методологија на евалуација	5
3. Институционален контекст и рамка на јавни политики	14
4. Опис на конкретната политика(ки)	15
5. Опфат , корисници, чинители	18
6. Буџетска анализа и главни наоди	18
7. Заклучок и препораки	25
8. Литература	27

Листа на табели

Табела 1 - Демографска матрица за општина Аеродром, Македонија	4
Табела 2 - Број на вклучени ученици во настава со и без хендикеп (по пол и училиште) за период 2015-2017 година	7
Табела 3 - Број на ученици по пол и вид на хендикеп вклучени во редовното основно училиште	8
Табела 4 - Број на вклучени деца со и без хендикеп по пол во 6 градинки во Аеродром (2016-2017)	9
Табела 5 - Главни идентификувани проблеми на краток, среден рок, на долг рок	11
Табела 6 - Разложување на трошоците по корисник за лица со хендикеп	14
Табела 7 - Демографска структура на фокус групи на родители на деца со хендикеп	19
Табела 8 - Проекција на планирани трошоци за набавка на пристапно комбе	21
Табела 9 - Проекција на бенефити од набавката на пристапно комбе	23
Табела 10 - Кост бенефит анализа за набавка на пристапно комбе	23

Листа на графици

График 1 - Проценка на број на лица со и без хендикеп (по пол) во општина Аеродром	5
График 2 - Бројот на деца (0 до 15 години) кои посетуваат настава за период 2006-2015 година	6
График 3 - Број на ученици со хендикеп во учебната 2016/2017	7
График 4 - Структура на приходи во 2016 година за општина Аеродром	12
График 5 - Структура на расходи во 2016 година за општина Аеродром	13
График 6 - Структура на расходи во 2016 година за општина Аеродром	14
График 7 - Мапирани актери/ засегнати страни во обезбедувањето на транспорт на ученици со и без хендикеп	17

1. Вовед

Општина Аеродром на, станува со новата територијална поделба на земјата во 2004 година. една од десетте општини во Градот Скопје. Општината е лоциран на површина од 20 км². По својата организациска поставеност Општина Аеродром Таа се состои од 7 Населби: Мичурин, (Стар) Аеродром, Јане Сандански, (Населба) Лисиче, Ново Лисиче, Реонски центар, Горно Лисиче и Долно Лисиче; во кои .

Според податоците од пописот од 2002 година, во Општината Аеродром живеат 72,009 жители, од кои 36,718 се жени, а 35,291 се мажи со. Имаќи во предвид дека податокот од 2002 год. поради предвидената стапка на пораст на населението од 2%-2.3% на годишно ниво, може да се очекува дека реалниот број на жители е поголем. Основните демографски податоци покажуваат дека граѓаните на општината

Во поглед на образовната структура, според статистичките податоци, се смета дека истата е на високо ниво. Имено. од вкупно 60,913 жители на возраст поголема од 15 години, само 488 лица немале основно образование додека 2,264 немале целосно завршено основно образование. Ова е само 4,52% од вкупниот примерок, односно населението постаро од 15 години. Останатото население имаатло завршено основно, средно, високо и пост-дипломско образование.

Табела 1 - Демографска матрица за општина Аеродром, Македонија.

Демографска матрица ¹	Старосни групи				Националност			
	0-19	20-64	65+	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми
Мажи	8481	24122	2688	35291	64391	1014	430	580
Жени	8183	25382	3153	36718	Власи	Срби	Бошњаци	Други
ВКУПНО	16664	49504	5841	72009	501	3085	538	1470
Образовна структура								
Без основно				488	Вишо			2535
Некомплетно основно				2264	Високо			10603
Основно				9254	Магистри			417
Средно				35078	Доктори			274

Р. Македонија нема евиденција и статистика за бројот на лицата со хендикеп. Па оттука и недостасуваат конкретни бројки за процентот на граѓаните со хендикеп на локално ниво. Недостатокот на податоци за демографската структура на граѓаните со хендикеп на национално и општинско ниво претставува сериозен проблем на самата држава. Според Светска Здравствена Организација (СЗО) 10 – 15% од вкупното население припаѓа на категоријата на лица со хендикеп не вклучувајќи го притоа бројот на населението / жителите кои се директно засегнати со овој феномен.

Па во тој контекст, ако го имплицираме овој индикатор на општинско ниво, ќе добиеме бројка според која во Општина Аеродром од

¹Податоци од пописот од 2002 година

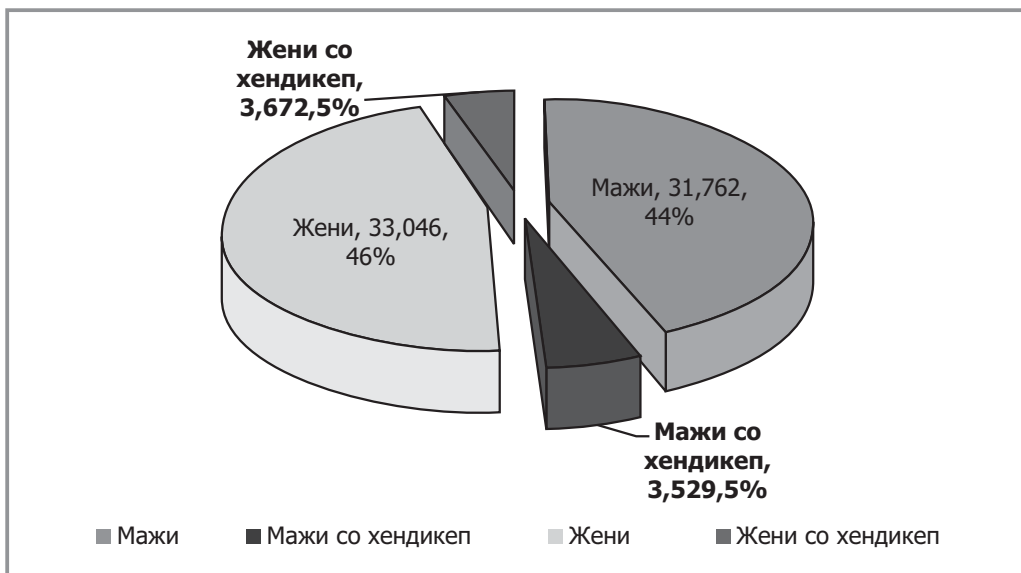

вкупниот број на жители од 7.200 до 10,801 се жители со некаков вид на хендикеп, додека во поглед на родовата еднаквост 3,672 се жени со некаков вид на хендикеп, додека 3.529 се жители кои припаѓаат на машкиот пол, а се со некаков вид на хендикеп.

Во поглед невработеност, 25% се изјасниле како невработени во испитаниот примерок од страна на општината, што е скоро идентичен со процентот на невработеност на државно ниво², кој за последниот квартал во 2015 г. изнесувал 24.5%. Согласно податоците од стратегијата за рурален развој, државната администрација е најголемиот извор на вработување, потоа следува самостојното вработување како поединец или сопственик на фирма. Во сите овие информации и анализи од страна на општината изостанува податокот за бројот на невработени лица кои се директно засегнати со прашањето на хендикепот, како и тоа колкав е бројот на лицата со хендикеп во општина Аеродром кои се водат како невработени.

График 1 - Проценка на број на лица со и без хендикеп (по пол) во општина Аеродром

Еден од елементите за активно социјално и економско вклучување е вклученоста и интеграција во образовниот систем. Проблемите на национално ниво во поглед на прашањето на хендикепот имаат голема улога и за поставеноста на самите општини во спроведувањето на одредбите од Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп, во сите области не исклучувајќи го и образованието. Во таа насока и општината Аеродром се соочува со серија предизвици кои во следниот период ќе треба да бидат надминати. Предизвикот ќе биде уште поголем имајќи го во предвид родовиот концепт согласно Законот за еднакви можности меѓу мажите и жените, како и Законот за заштита од дискриминација.

²Државниот завод за статистика

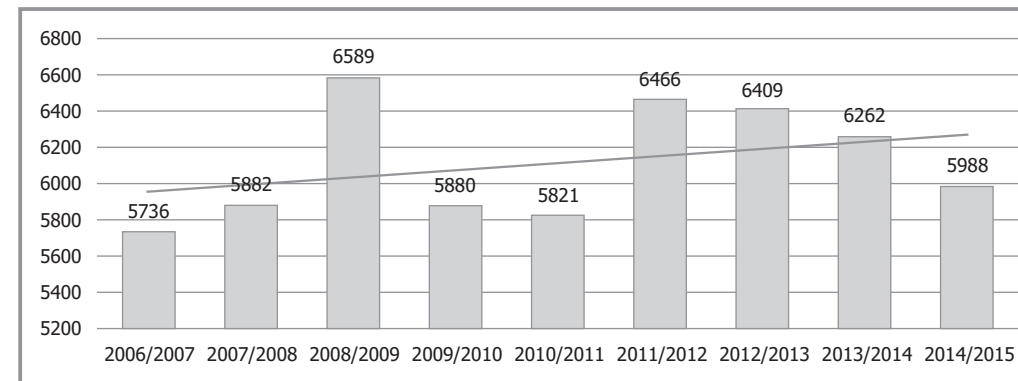

2. Интеграција на лица со хендикеп во образование во општина Аеродром – утврдување на потреби, идентификација на проблеми

Општина Аеродром има 8 основни училишта и 2 градинки со по 8 клонови или вкупно 10 градинки. Во изминатиов период, бројот на ученици на ниво на општината покажува нагорен тренд, при што вклученоста во образованието на девојчињата и момчињата не укажува на значителни разлики.

График 2 - Бројот на деца (0 до 15 години) кои посетуваат настава за период 2006-2015 година

Бројот на децата кои посетуваат настава во учебната 2014/2015 година е 5.988. Во недостаток на податоци за демографската слика на лицата со хендикеп од 0 – 15 години, не може да се утврди точниот број на деца со хендикеп кои би требало да бидат вклучени во предучилишна настава и основно образование. Но секако имајќи го во предвид најминималниот индикатор на СЗО, се поставува прашањето каде и зошто не се вклучени децата/ учениците со хендикеп во градинките и училиштата.

Со цел да се добијат попрецизни податоци за родовиот аспект во образовниот систем низ призмата на прашањето на хендикеп, во продолжение ќе бидат искористени податоците добиени од интервјуата од претставници на основните училишта во општина Аеродром, како и бројките кои се добиени од прашалниците пополнети од страна на самите ОУ и Градинки, како и информациите добиени од фокус групите со родителите на деца со хендикеп во општината.

Во текот на месец октомври беа доставени прашалници до 8-те ОУ на територија на општина Аеродром. Шест ОУ одговорија на прашалниците. Паралелно со истите беше остварена и средба со нив. Врз основа на податоците од прашалниците, во шесте ОУ вкупно бројот на вклучени деца со хендикеп во учебната 2016/2017 е 79 ученици од кои 26 се ученички, додека 53 се ученици. Нивниот број е 2% од вкупно вклучените ученици. Додека во учебната година 2015/2016 биле вклучени само 67 ученици со хендикеп. Ако го земеме во предвид претходно наведениот индикатор дека во Општина Аеродром има 598 ученици, се поставува прашањето, каде се останатите 519 деца/ученици со хендикеп?; зошто не се вклучени во образование?

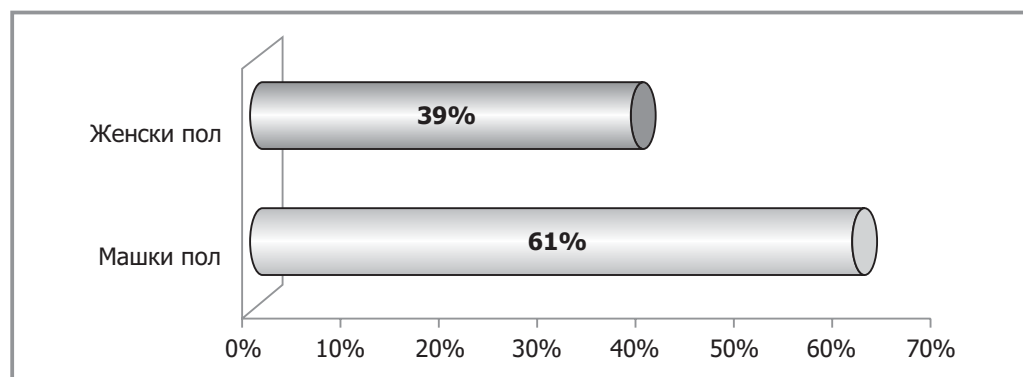

Табела 2 - Број на вклучени ученици во настава со и без хендикеп (по пол и училиште) за период 2015-2017 година.

ОУ	Вкупен Број на Ученици	Година 2015 / 2016				Вкупен Број на Ученици	Година 2016 / 2017			
		Број на деца без хендикеп		Број на деца со хендикеп			Број на деца без хендикеп		Број на деца со хендикеп	
	Машки пол	Женски пол	Машки пол	Женски пол	Машки пол	Женски пол	Машки пол	Женски пол		
ОУ Горѓија Пулевски	948	479	469	19	10	999	499	500	24	12
ОУ Лазо Ангеловски	1351	680	671	9	5	1396	679	699	9	5
ОУ Димитар Македонски	589	284	305	6	4	589	284	305	9	4
ОУ Браќа Миладиновци	376	200	176	2	1	392	206	186	2	0
ОУ Љубен Лапе	879	427	452	2	5	995	486	509	5	4
ОУ Гоце Делчев	672	358	314	3	1	676	348	328	4	1
Вкупно	4815	2428	2387	41	26	5047	2520	2527	53	26

Во поглед на родовиот пристап може да се забележи дека од вкупниот број на вклучени ученици со хендикеп во учебната 2016/2017 повеќе од половината се припадници на машкиот пол со 67%. Иста е ситуацијата во учебната 2015/2016 каде што застапеноста на ученичките со хендикеп е само 39%.

График 3 - Број на ученици со хендикеп во учебната 2016/2017

Извор: податоци од терен – Полио Плус (2016)

Ваквата состојба посочува на пристапот и предрасудите со кои се соочуваат жените / девојките со хендикеп и двојната дискриминација кој како појава сеуште не е доволно обработена низ анализите за родовите еднакви можности.

Она кое што е дојдено како заклучок од средбите е тоа дека пред се, самите училишта не знаат што е хендикеп, како и нивните разлики од деца кои се хипер активни итн. Идентификацијата на учениците со хендикеп се врши преку: а) доставување потврда од семејството издадена од Центарот за социјална работа или б) преку идентификација од наставниците. На прашањето со каков вид на хендикеп се учениците кои се вклучени во образованието се добиени драстично помали информации од горенаведените. Имено во учебната година 2015/2016 биле вклучени 47 ученици, од кои 21 се ученички додека 26 се ученици со хендикеп. Додека во учебната 2016/2017 година се вклучени 50 ученици од кои 62% се ученици со хендикеп додека 38% се ученички со хендикеп.

Табела 3 - Број на ученици по пол и вид на хендикеп вклучени во редовното основно училиште

Вид на хендикеп на ученици вклучени во редовното основно училиште	2015/2016		2016/2017	
	Вкупно ученици	Вкупно ученички	Вкупно ученици	Вкупно ученички
Ученици со физички хендикеп	0	5	0	9
Ученици со оштетен вид	0	0	0	0
Ученици со оштетен слух и говор	2	0	3	0
Ученици со интелектуална попреченост	13	10	23	17
Ученици со комбиниран хендикеп	11	6	21	12
Вкупно ученици со хендикеп	26	21	47	38

Извор: податоци од терен – Полио Плус (2016)

Претставниците на основните училишта во општина Аеродром, со кои е контактирано, наведуваат дека ангажирањето социјален работник, дефектолог (преку вработување или волонтирање) во училиштата може да придонесе за поголема ефективност во идентификувањето и пресретнувањето на проблемите на децата со хендикеп. Интересно е тоа што во тој сегмент не ги препознаваат родителите на децата со хендикеп, како најголеми експерти и познавачи за самата област. Во поглед на родовата перспектива исто така е интересен податокот дека овие шест(6) основни училишта, во поглед на управната структура, вработените во самите училишта не се ангажирани лица со хендикеп. Од 6 прашалници само едно училиште, ОУ Горѓија Пулевски, има вработено персонал со хендикеп, чија родова застапеност е избалансирана. Додека само еден родител на дете со хендикеп е вклучен во Советот на родители во ОУ. Лазо Ангеловски.

Во поглед на комуникацијата со родителите на деца со хендикеп, сите училишта во прашалникот посочија дека редовно ги информираат родителите за бенефициите кои им следуваат согласно Законот за основно образование, континуирано ги мотивираат родителите да го запишат своето дете во редовно образование и сите се отворени за прием на деца со хендикеп. Притоа, само две училишта се отворени за вклучување во образование на секое дете без разлика на видот на хендикеп, додека останатите училишта не би примиле деца со оштетен слух и говор, деца со оштетен вид (особено со целосно оштетен вид), а со интелектуална попреченост и со комбиниран хендикеп би примиле зависно од видот и степенот на попреченост и по препорака од Заводот за ментално здравје. Дали едно дете со физички хендикеп може да се вклучи во образование зависи од пристапноста и достапноста на самите училишта. Физичките бариери се една од главните фактори за активно вклучување на лицата со хендикеп во образовниот систем. И покрај преземените активности во изминативе години, сепак истите по својата инфраструктура, како и програмите и информациите, се далеку од стандардите за пристапност и достапност согласно Законот за градба и Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп.

Имено, од шесте ОУ, 4 од нив изјавиле дека имаат рампи со ракофати/ гелендери, едно училиште има и пристапен паркинг, додека две училишта имаат пристапен тоалет за учениците со хендикеп. Две од училиштата располагаат со опрема со асистивна технологија за едно одделение или имаат само еден комплет. Во поглед на пристапноста до информациите и услугите кои ги нудат ОУ, четири (4) ОУ изјавиле дека

„Информациите кои ги нуди училиштето се на пристапен и достапен начин вклучувајќи и лесно разбирливи формати,“. Ваквиот став е доста загрижувачки затоа што информациите што ги нуди училиштето треба да бидат изработени на начин што секое едно дете ќе може да ги добие и разбере, што опфаќа браево писмо, гестовен јазик, видео и аудио формати на пренесување на информациите, лесно разбирливи формати итн.

Овие само-оценувачки елементи се и доста контрадикторни со изјавите на родителите, кои во најголем дел биле активно вклучени во инсистирањето и нивните заложби да ОУ каде учат нивните деца бидат во некој степен по пристапни и достапни. „Тоалет е приспособен за лица со хендикеп само поради моето инсистирање, а училиштето остана на ставот дека тоалетот ќе мора да се врати во првобитната состојба кога моето дете ќе го заврши основното образование. – Изјава на родител на дете со хендикеп“

Најчесто предложени мерки од страна на ОУ за подобрување на инклузивноста на децата со хендикеп во редовното образование се: обука на постоечкиот кадар за феноменот хендикеп, обука за работа со деца со различен вид на хендикеп, обуки за наставниот кадар за познавање на гестовниот јазик. Во три училишта предложиле и формирање на специјален тим за работа со деца со хендикеп, а во едно и формирање на посебни паралелки во самото училиште.

Во поглед на своите политики и програми само четири (4) Основни Училишта предвидуваат мерки за поголема инклузија на децата со хендикеп, но само две ОУ се изјасниле дека предвидуваат и средства во годишниот буџет за таа намена. За планираните расходи на ОУ наменети за родова рамноправност, вклучувајќи го и феноменот хендикеп не добивме одговор од ниедно училиште.

Ситуацијата е слична и кај градинките. Имено од доставените 10 прашалници и остварени индивидуални средби со истите, добивме одговор само од 6 градинки. Во поглед на застапеноста на децата со хендикеп учебната година 2016/2017 вкупниот број на вклучени деца со хендикеп во градинките е 18, што е 1,23% од вкупниот број на деца. Од родов аспект повторно како и кај ОУ, може да се согледа очигледниот родов дисбаланс, при што 28% се дечиња од женски пол, додека 72% се деца од машки пол.

Табела 4 - Број на вклучени деца со и без хендикеп по пол во 6 градинки во аеродром (2016-2017)

Градинка	Вкупен број на деца	Година 2016 / 2017			
		Број на деца без хендикеп		Број на деца со хендикеп	
		Машки пол	Женски пол	Машки пол	Женски пол
Чекорче	317	168	149	3	1
Црвенкапа	89	38	51	/	/
Калинка	225	119	106	1	/
Бамби	297	151	146	3	2
Лале	260	146	114	3	1
Изворче	275	135	140	3	1

Извор: податоци од терен – Полио Плус (2016)

Што се однесува до структурата на вработени во градинките, има само еден вработен кој е со хендикеп, ангажиран како наставник во една од градинките. Во однос на пристапноста, градинките се непристапни или делумно пристапни, нема ниту еден вработен кој го владее гестовниот јазик, ниту обележани тактилни патеки до и во градинката. Само во две градинки тоалетите се пристапни, а во четири има обележан паркинг простор пред влезот на градинката. Најголем број од градинките имаат рампи, но тие се најчесто без ракофати. Во поглед на асистивна технологија градинките не располагаат со истата, како и немаат информации на пристапни формати.

Градинките имаат воспоставени механизми за континуирано да ги информираат родителите за можностите кои ги нуди градинката за прием на деца со хендикеп и ги мотивираат да ги запишат своите деца во истите, преку родителски состаноци, летоци, брошури за родители и преку нивните веб страни. Како мерки кои градинките ги посочија за подобрување на инклузивноста на градинките се: обуките на вработените за феноменот хендикеп и обуки на постоечкиот кадар за работа со деца со различен вид на хендикеп. Во поглед на годишните програми, градинките посочуваат дека предвидуваат мерки за поголема инклузија на децата со хендикеп, но во ниедна нема предвидени средства за таа намена во годишниот буџет. Паралелно не предвидуваат трошоци кои би биле наменети за родова рамноправност, вклучувајќи го и феноменот хендикеп.

Ако ги согледаме бројките од основното образование и бројките од вклучени деца со хендикеп во градинките мал е бројот на децата со хендикеп кој се активно вклучени во пред-школското образование. Причините според родителите е во пристапот и свесноста за децата со хендикеп како и тоа дека во таа возраст најчесто за децата се грижат или самите родители или поблиските роднини. Градинките ги вклучуваат децата со хендикеп, во мешани групи, и според нивните изјави сите градинки би вклучиле деца со било каков хендикеп, во секој момент.

Наведените податоци поврзани со бројот на населението и демографскиот профил во општина Аеродром укажуваат на потреба од преземање дополнителни мерки и активности за утврдување на репрезентативната состојба со населението во општината. Од повеќето посочени статистички податоци со сигурност може да се заклучи дека бројот на населението што е прикажан во податоците од Пописот во 2002 година повеќе не е адекватен. Во согласност со тоа, потребно е да се направат дополнителни процени на населението што ќе бидат основа за предвидување на локалните стратегии и конкретните мерки и услуги на локално ниво.

Врз основа на направената анализа се идентификувани неколку главни проблеми на краток, среден рок, на долг рок.

Табела 5 - Главни идентификувани проблеми на краток, среден рок, на долг рок

Краток рок	Среден рок	Долг рок
Непостоење на стратегија за развој на општина Аеродром	Креирање на политики и нивно испреплетување со постоечките за достоинството и правата на лицата со хендикеп	Немање на статистика за бројот на граѓаните со хендикеп
Непостоење на локален акционен план по прашањето на хендикеп	Немање на база на статистички податоци според полот на луѓето и состојбата на хендикеп	Недоволна информираност на граѓаните со хендикеп за остварување на нивните права
Непристапен начин на комуникација со граѓаните со попреченост	Немање на капацитет на општинската администрација за разбирање на хендикепот од аспект на човековите права	Ниска јавна свест за прашањето на хендикеп од аспект на човекови права
Не постоење на соодветен механизам за мапирање на проблемите со кои се соочуваат граѓаните со хендикеп	Не идентификување и вклученост на прашањето на хендикеп во образовната програма на општината и образовните институции	
Не обезбедена соодветна пристапност и достапност на образовните институции како и нудење на услуги кои би воделе кон поголема инклузивност на децата / учениците со хендикеп	Непостоење на инклузивни програми во образованието за поактивно вклучување на децата со хендикеп во образовниот систем	

3. Методологија

Овој извештај за родова проценка има за цел да даде анализа на спроведувањето на програмата за образование на општина Аеродром преку утврдување до колкав степен оваа програма ги одразува локалните потреби од родов аспект утврдени во претходното поглавје преку анализа на состојбата на лицата со хендикеп користејќи го родовиот пристап.

Согласно Буџетот на РМ за 2016 година⁵ се предвидени капитални инвестиции во износ од 2.544 милиони ден. во областа на образованието, детската заштита и спортот, а се наменети за изградба и реконструкција на основни и средни училишта, детски градинки, изградба на училишни и спортски сали, реконструкција на ученички и студентски домови, опремување и реконструкција на универзитетите, набавка на современа лабораториска опрема и инвестиции во спортска инфраструктура.

Овие трошоци се програмирани во буџетската програма „Т.ИНВЕСТИЦИИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО“, која опфаќа: „[и]зградба и реконструкција на основни и средни училишта, изградба на училишни спортски сали, реконструкција на ученички и студентски домови“.

Во оваа буџетска ставка се предвидени следните трошоци ставка

⁵Буџет на Р. Македонија за 2016 година

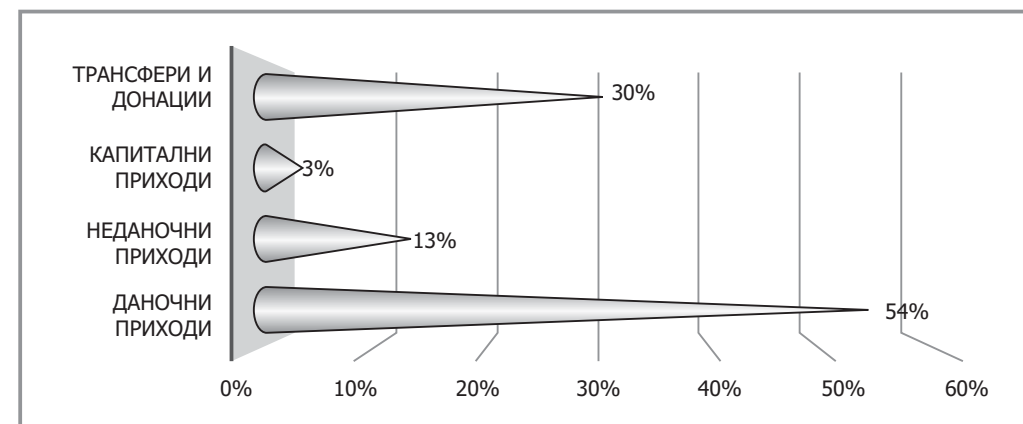
„ТА, ИЗГРАДБА НА ОСНОВНИ УЧИЛИШТА“ во износ од 125.983, како и трошоци за ставката „ТБ, РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ОСНОВНИ УЧИЛИШТА“ во износ од 25.500. Согласно буџетот за 2016 година, предвидените блок дотации за основно образование за општина Аеродром за 2016 г. изнесуваат 218.223.000 ден.

Сепак, и покрај постоењето на конкретни финансиски барања за гарантирање на сеопфатност во образованието (особено за децата со хендикеп), не постојат конкретни буџетски ставки за поддршка на училиштата или наставниците за да можат да спроведат мерки со кои ќе се промовира опфатот на инклузивност.

Со Законот за буџет на Република Македонија⁶, е регулирано и изготвувањето, донесувањето и извршувањето на буџетите на единиците на локалната самоуправа (општините) и град Скопје, при што буџетите на општините се дефинирани како годишен план на приходи, приливи и други средства. Во таа линија и буџетот на Општина Аеродром е изготвен во согласност со Насоките за изготвување на буџетите на единиците на локалната самоуправа (буџетски циркулар)⁷. Согласно дадените насоки планираните извори на приходи на Општина Аеродром во Буџетот за 2016 година изнесуваат 1.072.418.000 ден.

Приходите на Буџетот на Општината за 2016 година⁸ со ребалансот изнесуваат 1,125,675,000 ден., кои се планира да бидат обезбедени преку трансфери и донации, капитални приходи, неданочни приходи и даночни приходи

График 4 - Структура на приходи во 2016 година за општина аеродром

Анализата на структурата на приходите прикажана на Графикон бр. 4, Структура на приходи во 2016 година за општина Аеродром ги објаснува изворите на вкупните приходи на општините. Од Графиконот се гледа дека приходите по основ на трансфери и донации имаат значително учество во вкупните приходи. Тука, пред се, спаѓаат трансферите од другите нивоа на власт, односно од централниот буџет, и повеќе видови на донации. Ваквите податоци укажуваат на зависност на општината од

⁶Закон за буџет на Република Македонија

⁷Насоки за изготвување на буџетите на единиците на локалната самоуправа (буџетски циркулар) кои се доставуваат од страна на Министерството за финансии на Република Македонија, а во кои се содржани главните насоки за изготвување на општинскиот буџет за 2016 година.

⁸Измени и дополнувањата на финансиските средства (Ребаланс) во Буџетот на Општина Аеродром за 2016 година. Општина Аеродром. Достапно на: <http://www.aerodrom.gov.mk/page/budget>

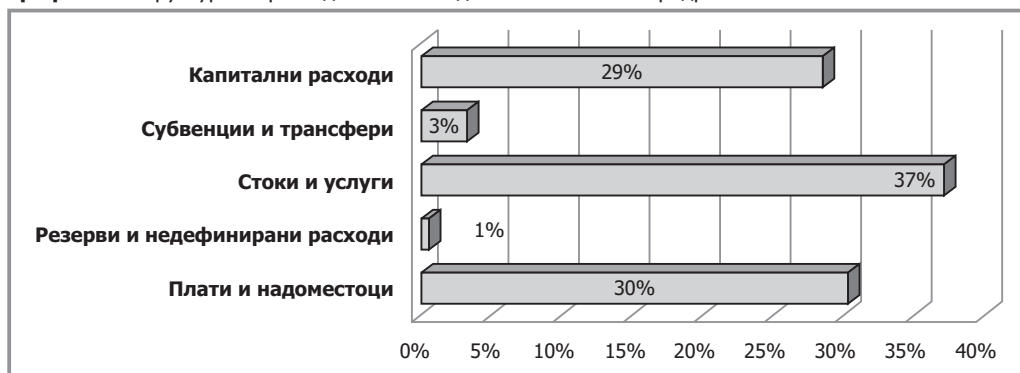

буџетот на централната власт. Значајна приходна ставка во општината се даночните приходи од специфични даноци, како што се комунални даноци, потоа такси од дозволи за користење или вршење дејност и такси на моторни возила, даноци на имот и сл. Неданочните приходи учествуваат со 13% во вкупните приходи на општината. Структурата на неданочните приходи е составена од претприемачки приход и приход од имот, глоби, судски и административни такси, такси и надоместоци, други владини приходи и други неданочни приходи. Додека најниско место на учество заземаат Капиталните приходи на општината составени од: продажба на капитални средства, продажба на стоки, продажба на земјиште и нематеријални вложувања, капитални трансфери од невладини извори и камати.

Од друга страна структурата на расходите по ставки (види Графикон бр. 5 Структура на расходи во 2016 година за општина Аеродром) се состои од Капитални расходи кои учествуваат со 29% , трошоци за стоки и услуги со 37% трошоците за плати и надоместоци учествуваат в вкупниот трошок со 30% , додека трошоците за субвенции и трансфери учествуваат со 3% а трошоците за резерви и недефинирани расходи со 1%.

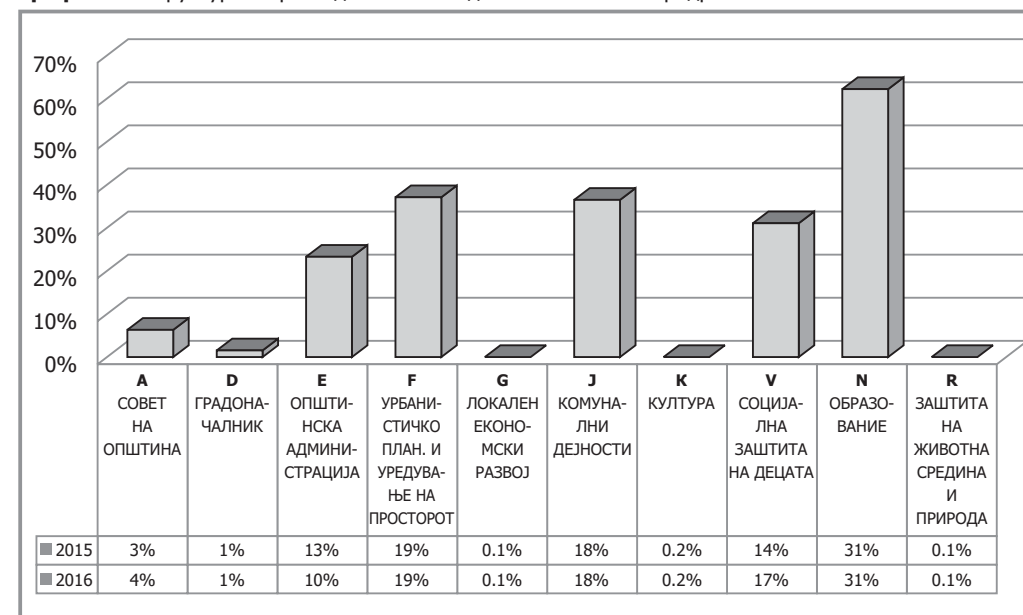
График 5 - Структура на расходи во 2016 година за Општина Аеродром

Средствата според билансот на планираните расходи по програми за образование споредбено со 2015 и 2016 се исти. Според планираните буџетски расходи постои зголемување на трошоците во ставките: А. Совет на општина, Е. општинската администрација и во ставката V. социјална заштита на деца.

График 6 - Структура на расходи во 2016 година за општина аеродром

4. Институционален контекст и рамка на јавни политики

Имајќи ги предвид родовите димензии и поставената цел на истражувањето, во овој дел се разгледуваат политиките од областа на образованието и социјалната заштита на општина Аеродром.

Според Законот за локална самоуправа⁹ општинската администрација е таа која ги подготвува актите на советот и градоначалникот (Чл. 60, с. 2). Организирана во сектори, општинската администрација ја следи проблематиката во областите од надлежност на општината, врши анализа на состојбата и дава иницијативи и предлози за решавање на проблемите во општината (чл. 60, с. 5). На тој начин во овој процес на креирање локални политики општинската администрација ги обезбедува сите информации и податоци во врска со активностите на општината, но и ги прима сите информации и барања од страна на граѓаните доставени до општината (чл. 60, с. 6).

Поради релативно флексибилното уредување на процесот на креирање политики, постои различна примена на методологиите за стратешко планирање и анализа и координација на политики на локално ниво. Исто така законските одредби од Законот за локална самоуправа и Законот за еднакви можности на жените и мажите различно се применуваат во процесите на креирање на политики. Една од причините е начинот како законодавецот ги уредил постапките преку овозможување на флексибилен и доброволен пристап од страна на самите општини.

Општина Аеродром нема стратешки план со кој најсеопфатно би се поставила платформата на која ќе работи Советот и Градоначалникот во тековната година. Целото делување на општината е поставено на

⁹Законот за локална самоуправа Сл. весник бр. 5/2002

Годишната програма, која се изработува врз основа на програмите на општинските сектори и одделенија. Вака поставениот пристап, во поглед на родовиот концепт, прибирањето на родова статистика скоро и да отсуствува од мерките и активностите предвидени во годишниот план на општина Аеродром на основни и посебни мерки за промоција и унапредување на родова еднаквост. Паралелно програмата/ акцискиот план за еднакви можности на општината немаат предвидено финансиски импликации на спроведувањето на годишните планови за промоција и унапредување на еднаквите можности на локално ниво.

Во таа насока Комисијата за еднакви можности во Аеродром (во понатамошниот текст: КЕМ) подготвува акциски планови за секоја година, кои се усвојуваат од Советот на општината. Меѓутоа, ако се анализира акциски план, може да се заклучи дека активностите кои се спроведени, пред се се поддржани од други организации или институции на национално ниво и истите се сведени на едукативни работилници. Дополнителен проблем за самата комисија се и лимитираните буџетските средства кои се издвојуваат за работа на самата комисија.

Во таа насока како еден од предизвиците во следниот период е да се направат дополнителни напори да се осигури дека КЕМ активно би била вклучена во изготвувањето на останатите програми, па биле тие и за комунално и урбанистичко уредување. Тоа нè води кон заклучок дека КЕМ во општина Аеродром има потреба од натамошно зајакнување на своите капацитети, со цел да може да дејствува како силен и ефикасен механизам за постигнување родова еднаквост во која покрај родовиот аспект ќе го интегрира и феноменот хендикеп. Комисијата нема извршено ниту една анализа со цел да ги идентификува предизвиците со кои се соочуваат лицата со и без хендикеп, ниту, пак, да утврди кои се најранливите групи помеѓу нив. Дополнително недостасува стратегија за родова еднаквост на општина Аеродром, која би имала локален контекст, а би била во линија со релевантните стратегии на национално ниво.

Во поглед на образовната компонента и вклученоста на децата со хендикеп во образовниот систем, согласно Законот за основно образование (член 61, став 2) во кој се наведува дека: „[У]чениците со посебни образовни потреби имаат право на бесплатен превоз без оглед на оддалеченоста на нивното место на живеење до основното училиште“. Согласно овој Закон „[н]ачинот на организирањето на бесплатниот превоз на учениците, учениците со посебни образовни потреби и лицата за нивна придружба, од местото на живеење до основното училиште, го утврдува министерот“.

5. Опис на конкретната политика

Во областа на образованието, согласно програмските насоки за 2016 година изработени од страна на Комисијата за образование предвидена е мерка која се однесува на учениците со хендикеп - помош за надомест на патни трошоци на ученици со хендикеп обезбедени од

¹⁹Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15 и 98/15), Министерство за образование и наука, Достапно на: <http://www.bro.gov.mk/docs/zakonodavstvo/osnovno/osnovnoto_obrazovanie_103_19082008.pdf>

¹¹Службен гласник бр. 18, Општина Аеродром, 2015 година, страна 49. Достапно на: [http://www.aerodrom.gov.mk/upload/documents/sl%20glasnik%201\(1\).pdf](http://www.aerodrom.gov.mk/upload/documents/sl%20glasnik%201(1).pdf)

буџетот на општината преку следната потпрограма: „[П]рограма А0 – Совет на Општина Аеродром, потставка 464990 – други трансфери“. За спроведување на оваа активност како посебна мерка при обезбедувањето на активности од областа на образованието во Општина Аеродром, се предвидени годишни средства во износ од 100.000 ден.

Во поглед на планираните трошоци за работата на КЕМ, согласно програмата за 2016 година Средствата за организирање и поддршка на активности за промовирање на родовиот концепт се предвидени во Буџетот на Општина Аеродром за 2016 година и тоа со следните потпрограми: Програма Е0 – Општинска администрација, потставка 425920 – Услуги за копирање и печатење – 10.000 ден.; Програма Е0 – Општинска администрација, потставка 425990 – Други договорни услуги – 10.000 ден. Вака проектираните трошоци се премногу минимални за покренување на некои посериозни активности за промоција на родовиот концепт и прашањето на хендикеп.

Во поглед социјалната заштита, трошоците кои се планирани согласно програмата за остварување социјална и детска заштита во општина Аеродром за 2016 година ги вклучува трошоците за „В. Соработка и поддршка на хуманитарни организации и здруженија на граѓани со цел обезбедување на посебни мерки и услуги за социјална превенција и заштита за социјално загрозени категории на лица “ распределени низ следните потпрограми: А0 – Совет на општината, потставка 463110 – Трансфери до здруженија на граѓани. Вкупните парични средства за оваа намена се предвидени во износ од 120.000,00 ден. Додека за остварување на основните цели и задачи на програмата за остварување на социјалната и детската заштита на децата од предучилишна возраст со цел да го остваруваат правото на згрижување и воспитување во јавните установи – детски градинки, се предвидени трошоци во висина од 64.285.000,00 ден. кои се распределени низ следниве потпрограми: Потпрограма В1 – детски градинки, потставка 421210 – централно греење, 8.500.000,00 ден.; Потпрограма В1 – детски градинки, потставка 421240 – течни горива, 2.500.000 ден.; Потпрограма В1 – детски градинки, потставка 425990 – други договорни услуги, 2.000.000 ден.; -Потпрограма В1 – детски градинки, потставка 482910 – подготовка на проекти вклучувајќи дизајн на други објекти, 1.735.000 ден.; Потпрограма В1 – детски градинки, потставка 482920 – изградба на други објекти, 40.000.000 ден.; Потпрограма В1 – детски градинки, потставка 482940 – Надзор на изградба, 1.300.000 ден.; Потпрограма Н1 – Основно образование, потставка 482930 – Реконструкција на други објекти, 8.000.000 ден.; Потпрограма Н1 – Основно образование, потставка 482940 – Надзор на изградба, 250.000 ден.

И покрај тоа што се издвојуваат и се планираат буџетски средства за реализирање на планираните активности во програмите, сепак отсуството на стратешка рамка каде треба да се движи самата општина се рефлектира и низ буџетските ставки и програмски насоки.

Во поглед на покриеноста на опфатот на децата со хендикеп во подмирувањето на патните трошоци, во учебната 2015 / 2016 година биле опфатени две деца со хендикеп, додека во учебната 2016 /2017 се

¹²Ибид 11 страна 64.

¹³„Службен гласник на Општина Аеродром“ 2014, бр. 17 стр. 3, 19, „Службен гласник на Општина Аеродром“, 2014, бр. 19 стр. 4. Достапно на: <http://www.aerodrom.gov.mk/sluzben-glasnik>

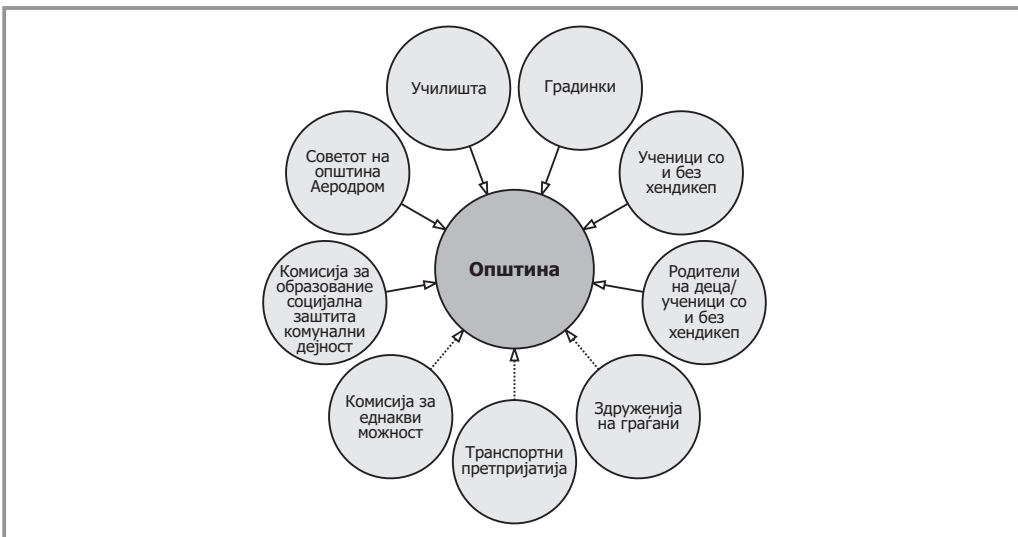
опфатени три (3) деца со хендикеп, од кои едно дете доаѓа од општина Центар. Согласно одлуките на Советот на општина Аеродром износот кој се исплаќа се прави на месечни ниво во висина на реално направените трошоци за превоз од местото на живеење до училиштето и назад, но не повеќе од 2.940 ден.

Имајќи во предвид дека патниот трошок согласно член б1, став 2 од Законот за Основно Образование не е ограничен на км за децата/учениците со хендикеп, потребно е да се донесе одлука од страна на општината врз основа на која ќе направи реална пресметка за цената на чинење на патниот трошок за децата со хендикеп.

Во идните проекции на буџетите мора да се посвети посебно внимание на издвојување на повеќе средства за образование, особено во делот за материјални трошоци и капиталните вложувања, за да се надмине сегашната неповолна состојба и да се обезбедат услови за поквалитетна настава и вклучување на родовиот аспект со вклучување на прашањето на хендикеп при планирањето на буџетите. И покрај тоа што Општината издвојува доста средства за унапредување на социјалната заштита и обезбедување на квалитетно образование преку рехабилитирање на постоечките образовни објекти, вклучувајќи ги и капиталните дотации од страна Буџетот на РМ, сепак недостасува детална анализа за степенот на пристапност и достапност на самите објекти како и вложување во опрема во училиштата и градинките со цел посеопфатна интеграција на децата / учениците со хендикеп во образовниот систем на ниво на општина Аеродром. ГРАФИК 7 - МАПИРАНИ АКТЕРИ/ ЗАСЕГНАТИ СТРАНИ ВО ОБЕЗБЕДУВАЊЕТО НА ТРАНСПОРТ НА УЧЕНИЦИ СО И БЕЗ ХЕНДИКЕП Дополнително потребно е да се преземат активности во насока на едукација и подигнување на јавната свест кај самите образовни институции и кај родителите на децата со хендикеп, како и преземање на поконкретни активности во насока на надминување на двојната дискриминација и родовиот јаз во однос на девојчина и момчиња со хендикеп.

График 7 - Мапирани актери/ засегнати страни во обезбедувањето на транспорт на ученици со и без хендикеп

6. Опфат , корисници, чинители

Превозот до и од училиштата е еден од главен двигател во сообраќајот, и има реално влијание врз животната средина, економијата, здравјето, како и за развојот на самата заедници. Во таа насока во обезбедувањето на пристапни и достапни заедници, како и во обезбедувањето на ефикасен транспорт за учениците со и без хендикеп се вклучени голем број чинители кои на свој начин имаат директно или индиректно влијание.

Во поглед на политиките кои треба да бидат во насока на обезбедување на еднакви можности во образованието како и да обезбедат поцелисходен опфат на децата со и без хендикеп во образовниот систем од аспект на РОБ беа анализирани националните и локалните политики кои го инкорпорираат ова прашање.

7. Буџетска анализа и главни наоди

Согласно одлуките на советот на општина Аеродром за исплата на средства за подмирување на патните трошоци за учениците со хендикеп во 2015 година се направени трошоци во износ од 58.800 ден. за две деца со хендикеп. Во 2016 година се предвидени трошоци за оваа намена во износ од 100.000 ден. Според донесените одлуки за учебната 2016/2017 година се пријавиле 3 деца од кои две се од општина Аеродром, додека едно дете доаѓа од општина Центар. За двете (2) деца од општина Аеродром, одлуките за подмирување на месечниот трошок за превоз на децата со хендикеп е предвиден износ од 2,940 ден., додека за детето кое доаѓа од општина Центар се предвидени трошоци во износ од 700 ден. (Изјава на родител во фокус групите, чие што дете го носи на училиште во општина Аеродром)

Од предвидениот износ согласно програмата може да се констатираат два главни проблеми.

Првиот проблем се однесува на тоа дека Општините, вклучувајќи ја и општина Аеродром немаат конкретна пресметка за подмирување на патните трошоци кои се исплаќаат за превоз на децата со хендикеп. Тоа произлегува како проблем од причини што согласно Законот за основно образование, член б1, став 3, каде што е наведено дека: „[н]ачинот на организирањето на бесплатниот превоз на учениците, учениците со посебни образовни потреби и лицата за нивна придружба, од местото на живеење до основното училиште, го утврдува министерот“.

Во отсуство на критериуми од национално ниво, општините согласно економските капацитети произволно го одредуваат износот и начинот на подмирување на оваа обврска. Па во таа насока, општина Аеродром, генерално во своите програми предвидува трошок за оваа ставка во износ од 100.000 ден., при што главен критериум е: „износот да не е поголем од 2.940 МКД“ кој е одреден со одлука на Советот на општина Аеродром.

¹⁴ „Службен гласник на Општина Аеродром“ 2016 број 13 стр. 1; „Службен гласник на Општина Аеродром“, 2016, број 12 стр. 2: Достапно на: <http://www.aerodrom.gov.mk/sluzhben-glasnik>

¹⁵ Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15 и 98/15), Министерство за образование и наука, Достапно на: http://www.bro.gov.mk/docs/zakonodavstvo/osnovno/osnovnoto_obrazovanie_103_19082008.pdf

Табела 6 - Разложување на трошоците по корисник за лица со хендикеп

2015			2016		
Планирани трошоци	Реализирани трошоци	Корисници	Планирани трошоци	Реализирани трошоци (по пресметка на корисник и предвиден износ)	Корисници
100.000 ден.	58.800 (2 деца x 2940 x 10 месеци)	2 деца со хендикеп	100.000 ден.	65.800 (2 деца x 2940 ден. +1 дете x 700ден.) x 10 месеци	3 деца со хендикеп

Забелешка: Сопствени пресметки

Во таа насока, друг проблем во оваа димензија е и тоа што средствата за помош за надомест на патни трошоци на ученици со хендикеп во потпрограмата: „[П]рограма А0 – Совет на Општина Аеродром, потставка 464990 – други трансфери“ не е расчленета на подетални ставки, тешко е да се утврди колку точно се потрошени средства за оваа намена.

Друга димензија на начинот на планирање на овие трошоци е бројот на корисниците и немањето на соодветна статистика за бројот на деца со хендикеп, како и бројот на деца со хендикеп кои не се вклучени во образовниот процес и идентификација на причините за нивно отсуство од овој систем.

Сепак, според податоците добиени од основните училишта и градинките во учебната 2015/2016 имало 47 деца со хендикеп, додека во 2016 /2017 години имало 84 деца. Во градинките имало 18 деца со хендикеп. Оттука ако само три деца со хендикеп имаат поднесено барања за подмирување на трошоците за превоз на деца/ученици со хендикеп, тогаш другите или не посетуваат настава или сами се снаоѓаат со превозот.

Затоа, во периодот октомври/ноември 2016 година беа реализирани две фокус групи на родители на деца со хендикеп. Интересно е тоа што сите претставници на фокус групите (вкупно 19) беа мајки. Тоа е дополнителен податок дека пред се, мајките се тие кои се активно ангажирани во обезбедувањето на поддршката на децата со хендикеп.

Табела 7 - демографска структура на фокус групи на родители на деца со хендикеп

Учесници на фокус група ¹⁶	Старосни групи				Националност		Живот	
	0-19	20-64	65+	Вкупно	Македонци	Бошњаци	Заедница	Самохран родител
Мажи		0		0	18	1	9	10
Жени		19		19				
Образовна структура								
Без основно					0	Вишо		
Некомплетно основно					0	Високо		11
Основно					0	Магистри		
Средно					7	Доктори		1

¹⁶Податоци од фокус групите

Од родителите кои живеат во заедница во две семејства вработени се двајцата родители (мајките се со скратено работно време). Во другите случаи мајките се невработени. Самохраните мајки сите работат, но се соочуваат со проблеми на работното место поради чести отсуства, заради состојбата на нивното дете, како и со проблеми околу тоа кој да ги чува нивните деца кога тие не се во можност поради одредени обврски. Висина на месечните приходи во овие семејства се движи меѓу 10.000 - 30.000 освен во еден случај каде што примањата се помеѓу 50.000 - 60.000 ден.

Во поглед на надоместоците кои ги земаат за нивните деца со хендикеп, 18 се изјасниле дека земаат посебен детски додаток, додека само едно семејство не зема никаков надоместок. При запишувањето на своето дете во образовната институција 17 родители се советуваат со психолог, дефектолог, медицинско лице. Како пресудно мислење за изборот на училиштето во кое ќе се запишало нивното дете се препораките (од психолог, дефектолог, медицинско лице, граѓанско здружение), потоа н второ место е близината училиштето, на трето место е степенот на инклузивност што го нуди самото училиште.

Во поглед на обезбедувањето на превозот, во најголем број случаи мајките се тие кои ги носат децата во училиште, и тоа со сопствен превоз (доколку училиштето е подалеку, ако е близу одат пешки). Кај три деца од учесниците на фокус групата трошоците за превоз ги покрива општината Аеродром. Интересен е заклучокот дека родителите за првпат на овие фокус групи, беа информирани за можноста за надоместок на трошоците за превоз на децата/учениците со хендикеп.

1. Кост-бенефит анализа за обезбедување на поефикасен превоз на децата/учениците со хендикеп.

Врз основа на направената анализа на трошоците на општина аеродром, констатиравме дека политиката може да се подобри од аспект на еднакви можности за децата/учениците со хендикеп во образовниот систем.

Имајќи ја предвид улогата на транспортот во образовниот систем, како и обезбедување на поздрава животна средина, во процесот на собирање информации и податоци на локално ниво беа остварени неколку средби со комисиите на општина Аеродром, основните училишта, градинки и родители на деца со хендикеп.

Ако ги земеме во предвид проблемите кои ги посочуваат самите родители на деца со хендикеп, како и податоците добиени од КЕМ и ОУ и градинките и ја поставиме наспроти предвидениот износ за подмирување на трошокот за превоз, не земајќи го во предвид бројот на корисници, можеме дека заклучиме дека овој предвиден трошок не е на задоволително ниво, од причини што истиот трошок не е подеднакво дистрибуиран за трите пријавени деца и не може да ги опфати сите кои би требало да го користат.

Во рамките на оваа анализа, како појдовна основа за кост-бенефит анализата е поцелисходно користење на трошоците транспорт на децата со попреченост во образовниот процеси квалитетот на превозот кој се обезбедува.

Во таа насока како замена на директната паушална исплата на транспортните трошоци се предлага воведување на систем на

организиран транспорт на децата со и без хендикеп на ниво на општина Аеродром на среден рок може да донесе поголема ефикасност, економичност како и ефективност во обезбедувањето на еднаквите можности учениците (момчиња и девојчиња) со или без хендикеп. При што се анализирани трошоците за воведување на нов систем за превоз на деца со хендикеп на локално ниво наспроти придобивките кои би донеле поголема вклученост на децата со хендикеп во образованието и зголемување на продуктивноста на родителите (најчесто мајките се тие кои ги носат децата со хендикеп на училиште) на децата со хендикеп.

Предлог модел за воведување систем за обезбедување на транспорт

А) Трошоци.

Во оваа анализа планираните трошоци се однесуваат за набавка на пристапно комбе, чии трошоци за одржување на истото се предвидени во следните пет (5) години.

Табела 8 - Проекција на планирани трошоци за набавка на пристапно комбе

Трошоци	Инвести- ција	Година 1	Година 2	Година 3	Година 4	Година 5
Набавка на пристапно комбе за превоз на ученици	1,476,000					
Трошоци за амортизација и одрчување		12,300	12,300	12,300	12,300	12,300
Гориво		36,900	36,900	36,900	36,900	36,900
Вкупно трошоци	1,476,000	49,200	49,200	49,200	49,200	49,200

Имено, сумата потребна за набавка на пристапно возило за превоз на децата со хендикеп до и од училиште би изнесувало вкупно 1.476.000 ден., од кои 1.356.000 ден. би биле за набавка на возилото и 120.000 ден. се трошоци кои би биле неопходни за адаптација на истото. При оваа анализа земени се предвид трошоците за набавка на возилото, негова амортизација, од 12.300 годишно и горивото на годишно ниво од 36.900 што значи вкупниот трошок за пет (5) години би изнесувал 1.722.000 ден. Во вкупните трошоци не се пресметани трошоците за возачот, земајќи предвид дека општината има возачи за кои веќе се издвојуваат одредени средства од буџетот на општина Аеродром.

Б) Бенефити од воведување на овој модел на систем на превоз на деца со хендикеп

Врз основа на согледаната состојба на терен, предложениот модел има поголем број на бенефити. Со оглед на ограничениот период за спроведување на подетална анализа, бенефитите предвидени во истата се направен в однос на :

- **Заштедено време за поголема продуктивност и ефективност на работното место, со акцент на родителите**

од женски пол.

Родителите (мајките), нема да губат два часа дневно за превоз на своите деца, со што не би отсутувале од работа, (или доколку се невработени со овој модел би им се овозможило ослободување од обврската за транспорт со што би можеле да се вработат). Пресметаната заштедана време од обврската би била два часа дневно, време потребно да ги однесат до училиште и да ги вратат. Тука е вкалкулирано и времето потребно да излезат од работа. Бидејќи сега има само 3 хендикепирани деца во општината, заштеда е пресметана за тројца родители за девет месеци годишно. Просечната вредност на заштедениот час е добиена кога просечната плата во Република Македонија е поделена на просечни работи часови месечно. Тоа би биле 150.282 ден. Предвидувањата се дека ваквиот начин на превоз на децата ќе овозможи повеќе деца со хендикеп да се запишат во редовното образование. Земено дека минимум уште три деца ќе се стимулираат во следната година, оваа сума се зголемува двојно и изнесува 309.600 во наредните години.

- **Зголемен опфат на деца со хендикеп во образованието со што би се зголемила општествената корист.**

Долгорочно вклучувањето во образовниот процес, со помош на олеснетиот транспорт, би довел и до зголемување на бројот на децата со хендикеп вклучени во образовниот процес, што во иднина би овозможило нивно полесно вработување. Со тоа тие би се стекнале со финансиска независност и не би користеле средства од буџетот за социјална помош, а квалитетот на нивниот живот би бил далеку подобар. Доколку пресметаме врз база на висината на социјалната помош од 4.300 ден. месечно, тоа се 51.600 ден. годишно само за едно семејство, што за три семејства изнесува 154.800 ден. годишно заштеда во буџетот по оваа основа. Кога според предвидувањата уште минимум три деца би се мотивирале да се вклучат во образовниот систем оваа бројка се зголемува на 309.600 ден. годишно во наредните години.

- **Контрибуција во буџетот по основ на персонален данок - 11,1% од просечна нето плата изнесува персоналниот данок.** Сумата која се издвојува по основ на персонален данок пресметана на просечната плата на годишно ниво изнесува 29.428 ден. на годишно ниво. Оваа сума пресметана за три (3) ученика изнесува 88.284,24 ден., во првата година, која двојно се зголемува (176.568,48) во наредните години, сметајќи дека уште минимум три деца би се мотивирале да се вклучат во образовниот систем.

Табела 9 - Проекција на бенефити од набавката на пристапно комбе

		0 година	1 година	2 година	3 година	4 година	5 година
Бенефит 1	Заштедено време за општествена продуктивност, со акцент на родителите од женскиот пол		150,282.00	300,564.00	300,564.00	300,564.00	300,564.00
Бенефит 2	Зголемен опфат на деца со хендикеп во образованието (заштеда на социјална помош)		154,800.00	309,600.00	309,600.00	309,600.00	309,600.00
Бенефит 3	Контрибуција по основ на персонален данок		88,284.24	176,568.48	176,568.48	176,568.48	176,568.48
Вкупно			393,366.24	786,732.48	786,732.48	786,732.48	786,732.48

Табела 10 - Кост бенефит анализа за набавка на пристапно комбе

		0 година	1 година	2 година	3 година	4 година	5 година
А	Предвидени Трошоци	1,476,000	49,200	49,200	49,200	49,200	49,200
Б	Предвиден бенефит		393,366.24	786,732.48	786,732.48	786,732.48	786,732.48
В	Нето бенефити (Б-А)	1,476,000	344,166.24	737,532.48	737,532.48	737,532.48	737,532.48
Г	Дисконтен фактор при дисконтна стапка од 9% ¹⁸		0.936	0.842	0.772	0.706	0.65
Д	Дисконтирани нето бенефити (В x Г)		322,139.60	621,002.35	569,375.07	520,697.93	479,396.11
Ѓ	НСВ Нето сегашна вредност (Д-А)	1,036,611					

Вкупниот бенефит на општината за пет години, изнесува 1.036,611 ден., на што треба да се додаде дека не е земена предвид резидуалната вредност на возилото после петата година која се проценува на 180.000 ден., Доколку се земе предвид и оваа вредност Нето Сегашната Вредност ќе биде уште поголема, а со тоа и овој модел поисплатлив.

Важно е да се напомене дека бенефитот од ваквиот начин на превоз на учениците има и друг аспект кој во овој случај е потешко да се изрази во бројки, односно потребни се други подетални анализи за нив, а тоа се следниве:

- Погодности за учениците, бидејќи не секое семејство има кола.
- Заштеда на гориво, гледано од аспект дека организираниот превоз овозможува превоз на повеќе деца одеднаш, наспроти поединечниот превоз.
- Намалување на гужвата со тоа што нема потреба од повеќе паркинг простор (за 3 коли).
- Ќе се зголеми безбедноста на децата при одење и враќање од училиште.
- Од аспект на заштита на животната средина ова значи и помало

¹⁸Дисконтен фактор: <https://goo.gl/zTzhoH>

загадување.

- Децата сами ќе го организираат своето време со што ќе стекнат добри навики.

Во секој случај доколку се зема во предвид бројот на вклучени деца со хендикеп во образовниот процес, тогаш и предвидените трошоци во ставката „[П]рограма А0 – Совет на Општина Аеродром, потставка 464990 – други трансфери“ не е доволна и во иднина ќе треба да се направи нова анализа согласно реалните податоци од терен, како и прецизирање на критериумите и начините на пресметка на патните трошоци за обезбедување на бесплатен превоз на децата/ учениците со хендикеп.

2. Анализа на трошоците за обезбедување на пристапени и достапни образовни институции на локално ниво.

Еден од главните проблеми кои се регистрирани во училиштата на територија на општина Аеродром, покрај немањето организиран превоз е и недостапноста на самите училишта. И оние училишта кои се оценети како делумно пристапни се далеку од основните стандарди за пристапност и достапност. Потребно е прилагодување на училиштата во овој поглед за да можат децата со хендикеп непречено и независно да посетуваат настава, бидејќи само со организирањето на транспортот нема да биде можно тие самостојно да одат на училиште.

Пристапноста и достапноста на образовниот систем е најважниот елемент за вклучување на децата со хендикеп во образовниот процес. Тоа ќе придонесе кон поголема инклузивност на редовниот образовен систем, поголема социјализација на децата со хендикеп и нивна понатамошна вклученост во општествените активности. Пристапноста на училиштата ќе создаде услови за поголема вклученост на децата со хендикеп во редовното образование и ќе овозможи независен и самостоен престој на децата со хендикеп во училиштата.

За оваа цел е направена следната анализа на трошоците.

- **Изградба на пристапни рампи:** евидентирано е дека во четири основни училишта има рампи, што значи четири рампи треба да се изградат. Поединечната цена на пристапна рампа со ракофат е 30.000 ден. За вкупно четири пристапни рампи со ракофати потребни се 120.000 ден.
- **Лифт** - едно училиште има само приземје, останатите седум се на приземје и кат. Во нив потребни се лифтови. Цена на чинење на еден лифт, за приземје и еден кат, би изнесувало 922.500 ден. Вкупно за седум (7) училишта би требало да се издвојат 6.457.500 ден.
- Само две училишта имаат **обележан паркинг** пред влезот за лица

/родители на деца со хендикеп. Земајќи предвид дека за паркинг треба само да се обезбеди соодветно место, останатиот трошок е незначителен, во оваа анализа нема да се предвиди трошок за оваа намена, но би требало да се задолжат училиштата истиот да го обезбедат.

- Во однос на опрема со **асистивна технологија**, нашето истражување покажува дека само во две училишта располагаат со истата, но само со по еден комплет. Цена за ваква опрема изнесува 300.000 ден. по училиште, со што 2.400.000 ден. е вкупната сума која би требало да се издвои од буџетот на општината за оваа намена.
- Ниедно од основните училишта на територија на општина Аеродром **не располага со тактилни патеки, наменети за лица / ученици со оштетен вид**. Сумата која треба да се издвои за поставување на тактилни патеки по училиште изнесува 300.000,00 ден., со што вкупната сума потребна за поставување на тактилни патеки за осум (8) училишта изнесува 2.400.000,00 ден.
- Само во три училишта има **пристапни и достапни тоалети**. Прилагодувањето на постоечки тоалет, чини 180.000 ден. Прилагодување на пет (5) тоалети вкупно би чинело 900.000 ден.

Вкупни потребни средства за да се обезбеди солидна пристапност и достапност на основните училишта во општина Аеродром се **12.277.500 ден**. Доколку овие средства се распоредат во пет (5) години, би се издвојувале по **2.455.500 ден**, со што за време од пет години би се постигнало прилагодување на училиштата и со тоа би станале пристапни и достапни. Ако овие средства се поделат со бројот на деца со хендикеп запишани во основните училишта, која што во просек е околу 80 деца со хендикеп се добива сума од 30.694 ден. по дете годишно.

За остварување на оваа цел би предложили зголемување на ставката капитални расходи 482 во основно образование во буџетот за 2.300.000 ден. или за околу 30% годишно во рок од пет (5) години, за кој период би се постигнало прилагодување на сите осум (8) училишта во општината во поглед на пристапноста.

Препорака: Општината да изврши мониторинг на основните училишта со цел да се види во кои училишта постојат услови за поставување на подвижна платформа, која што е замена за лифт, а е значително поевтина опција и чини поединечно 420.000 ден.

8. Заклучок и препораки

А. Заклучоци

Истражувачките резултати од овој проект ја потврдуваат потребата од унапредување на родовата сензитивност по прашањето на хендикеп преку подигнување на свеста за различните потреби и приоритети на

жените и на мажите, девојчињата и момчињата со или без хендикеп, како и во процесот на развој на политиките и на мерките на локално ниво.

Резултатите од теренското истражување го потврдија присуството на родови стереотипи и предрасуди во образовниот систем во однос на вклученоста на девојчињата и момчињата со хендикеп, како и присуството на стереотипи и предрасуди во образовниот систем во однос на вклучувањето на децата/учениците со хендикеп во образовниот систем.

Врз основа на севкупните резултати од проектот и споделените искуства со КЕМ и соработниците од општина Аеродром, може да се констатира дека во општината постои подготвеноста за препознавање на релевантните родови димензии во рамките на нивната работа, како и за идентификување и отворање на прашањата на кој начин да се справуваат со родови потреби гледано низ призмата на феноменот хендикеп.

На локално ниво неопходно е донесување на Стратегија за работа, во која ќе биде инкорпорирана и родовата димензија со вклученост на прашањето на хендикеп во сите области на делување на општината.

На ниво на општина потребно е средствата кои се издвојуваат за рехабилитација на образовните објекти да се посвети внимание и акцент на целокупната пристапност и достапност на образовните институции, имајќи во предвид дека не обезбедувањето на пристапност и достапност до и во објектите, како и не обезбедувањето на пристапни и достапни информации е дискриминација по основ на хендикеп.

Б. Препораки

Во однос на родовата статистика, непобитен е фактот дека КЕМ ја спроведуваат обврската според Законот за еднакви можности. Но, препорачуваме да станат задолжителни и индикатори по основ на хендикеп. На тој начин можат да се избегнат евентуални проблеми во анализирањето на податоците поради неправилно или нецелосно собирање податоци по сите индикатори. Истовремено, со тоа ќе се обезбеди и подлабинска анализа на родовите прашања по основ на хендикеп, а ќе се овозможи квантитативно вкрстување на многубројни показатели за родовата и социјалната слика во Република Македонија и ќе претставува основа за релевантни родови анализи со цел унапредување на правата на граѓаните со и без хендикеп.

Потребно е зајакнување на капацитетите на механизмите за еднакви можности на локално ниво по прашањето на хендикеп и согледување на неговата димензија од аспект на човекови права, маинстримиран низ родовата политика.

Поради значењето на интегрирањето на концептите на родова рамноправност и родов меинструминг во стандардните критериуми за подигнување на капацитетите на стручните работници во одделението на социјалната заштита, образование, урбанизам, КЕМ и одделението за комунални дејности се предлага да се изработи посебен модул за родова рамноправност од аспект на прашањето на хендикеп, како дел од

задолжителните обуки.

Во поглед на родовото одговорно буџетирање, потребно е да се донесе конкретна програма за начинот на покривање на патните трошоци за децата / учениците со хендикеп и истите би се базирале на реално направени транспортни трошоци.

Да се воспостави систем да образовните институции во своите годишни програми предвидуваат и активности кои од една страна ќе ја отстранат непристапноста на нивните објекти и обезбедат пристапни и достапни информации и опрема за работа со децата со хендикеп, како и мерки со кои ќе ја промовираат родовата еднаквост маинструмирана и низ прашањето на хендикеп.

Неопходно е да се подобри начинот на информирање на корисниците во врска со нивните права, особено за родовата димензија на правата, за различните потреби на мажите и на жените со хендикеп.

Воведување/зајакнување механизми од локалната самоуправа да инкорпорираат редовни консултации со професионалци од областа на прашањето на хендикеп во процесот на дизајнирање политики и мерки на локално ниво во односна предлози за нови форми на заштита на различни категории корисници, врз основа на нивното искуство и секојдневната практика.

Неопходно е континуирано преземање на мерки и кампањи за подигнување на јавната свест по прашањето на хендикеп низ родова перспектива и мерки за спречување на двојната дискриминација со која се соочуваат девојките/ жените со хендикеп.

9. Литература

- Општина Аеродром, СТРАТЕГИЈА за рурален развој за Долно и Горно Лисиче 2016 – 2021, http://www.aerodrom.gov.mk/Upload/Editor_Upload/Strategija%20za%20ruralen%20razvoj%20na%20Gorno%20i%20Dolno%20Lisice.docx
- Државниот завод за статистика, Податоци од пописот од 2002 година
- Алката што недостасува – извештај за состојбата на лицата со хендикеп во РМ до 2011 година, Полио Плус
- Буџет на Р. Македонија за 2016 година
- Закон за Буџет на Република Македонија
- Насоки за изготвување на буџетите на единиците на локалната самоуправа (буџетски циркулар) кои се доставуваат од страна на Министерството за финансии на Република Македонија, а во кои се содржани главните насоки за изготвување на општинскиот буџет за 2016 година.
- Измени и дополнувањата на финансиските средства (Ребаланс) во Буџетот на Општина Аеродром за 2016 година. Општина Аеродром. Достапно на: <http://www.aerodrom.gov.mk/>

page/budget

- Законот за локална самоуправа Сл. весник бр. 5/2002
- Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15 и 98/15), Министерство за образование и наука, Достапно на: http://www.bro.gov.mk/docs/zakonodavstvo/osnovno/osnovnoto_o_brazovanie_103_19082008.pdf
- Службен гласник број 18, Општина Аеродром, 2015 година, страна 49. Достапно на: [http://www.aerodrom.gov.mk/upload/documents/sl%20glasnik%201\(1\).pdf](http://www.aerodrom.gov.mk/upload/documents/sl%20glasnik%201(1).pdf)
- „Службен гласник на Општина Аеродром“ 2014, број 17 стр. 3, 19, „Службен гласник на Општина Аеродром“, 2014, број 19 стр. 4. Достапно на: <http://www.aerodrom.gov.mk/sluzhben-glasnik>
- „Службен гласник на Општина Аеродром“ 2016 број 13 стр. 1, „Службен гласник на Општина Аеродром“, 2016, број 12 стр. 2: Достапно на: <http://www.aerodrom.gov.mk/sluzhben-glasnik>
- Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15 и 98/15), Министерство за образование и наука, Достапно на: http://www.bro.gov.mk/docs/zakonodavstvo/osnovno/osnovnoto_o_brazovanie_103_19082008.pdf
- Дисконтен фактор: <https://goo.gl/liwoYU>

